

ΘΟΔΩΡΟΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΙΜΠΑ
Θραύσματα Κατόπτρου
Εκδόσεις Θεμέλιο, 1993, σελ. 295

Η –ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ– ελληνική βιβλιογραφική παρουσία του Κώστα Β. Κριμπά (*Μαθήματα Γενικής Βιολογίας*, μαζί με τον Ι. Καλοπίση, Ο.Ε.Δ.Β., εκδ. ιδ., 1990, *Δαρβινικά*, Ερμής, 1986, *Θραύσματα Κατόπτρου*, Θεμέλιο, 1993) σκιαγραφεί το ομολογουμένως δύσκολο κατατάξιμο πορτραίτο ενός σύγχρονου βιολόγου, ο οποίος δεν ζει πνευματικά μόνο στο (ελληνικό, ευρωπαϊκό ή αμερικανικό) εργαστήριό του. Καθώς διακατέχεται (και) από την έμμονη ιδέα της διαμόρφωσης ντόπιας επιστημονικής παράδοσης, συμπυκνώνει με σαφήνεια την προγραμματική βάση της πρότασής του, σχολιάζοντας την παρουσία των «αυτοδύναμων», όπως τους ονομάζει, ερευνητών: «Η γενικότερη παιδεία, η φαντασία, η επιμονή κι η προθυμία να παραιτηθεί κανείς από το φανταχτερό διεθνές προσκήνιο, προς όφελος μονιμότερου τοπικού έργου, είναι τα χαρακτηριστικά που πρέπει να 'χουν οι αυτοδύναμοι ερευνητές στον τόπο μας υπό συνθήκες σχετικής μόνωσης» (σ. 238), προτείνει ο Κώστας Κριμπάς, καθώς μας πληροφορεί ότι ο Γιάννης Σαρεγιάννης υπήρξε γι' αυτόν «παραδειγματική προσωπικότητα» (σ. 237).

Τα δώδεκα θραύσματα που συναποτελούν το κάτοπτρο «στο οποίο αντικρίζουμε τον εαυτό μας και μέσω αυτού τον κόσμο», ακριβώς την παραπάνω αντίληψη εκθέτουν: αντανακλούν το εύρος των ενδιαφερόντων του συγγραφέα, τις ερευνητικές του αγωνίες και συνθήκες, ενώ συγχρόνως διαμορφώνουν ένα είδος δοκιμιακού λόγου με φιλοδοξίες επιστημονικής εκλαΐκευσης, επιστημολογικού και φιλοσοφικού στοχασμού, αλλά και πρόσβασης στην ιστορία και κοινωνιολογία των «θετικών» επιστημών.

Τα δύο πρώτα δοκίμια επικεντρώνονται στο επιστημολογικό κοσμοείδωλο, που φαίνεται να κατασταλάζει ο συγγραφέας, ως νεοδαρβινιστής μαθητής του Theodosius Dobzhansky (1900-1975), με το έργο του οποίου ασχολείται το τρίτο δοκίμιο. Ο εγγενής χαρακτήρας της ικανότητας σχηματισμού γενικών ιδεών και η συνακόλουθη γενετική βάση του ορθολογισμού μας συνιστούν τα κλειδιά για την κατανόηση της προσέγγισης του Κώστα Κριμπά, προσέγγιση, που συνοψίζει ο ίδιος εισαγωγικά ως «βιολογικά βασισμένο εννοιικό ρεαλισμό (conceptual realism)» (σ. 8): Η καθοριστική επίδραση του βιολογικού κόσμου στη διαμόρφωση και εξέλιξη του λογικο-γλωσσικού μας οργάνου επιβάλλει τη γενετικά γραμμένη ικανότητα σχηματισμού καθολικών εννοιών. Καθώς, λοιπόν, η αφαιρετική ικανότητα, η ικανότητα σχηματισμού καθολικών εννοιών, η δυνατότητα δημιουργίας συμβόλων, καθώς και η δυνατότητα εκμάθησης γλώσσας, συνιστούν εγγενή

χαρακτηριστικά του ανθρώπινου είδους, πρέπει να παραδεχθούμε πως «όλοι μας διαθέτουμε τις ίδιες βάσεις σκέψης, η λογική, ο ορθολογισμός είναι ένας και κοινός, αποδεκτός και κατανοητός από όλους τους ανθρώπους, δυνάμενος να χρησιμοποιηθεί από όλους» (σ. 42). Κι έτσι ο Κώστας Κριμπάς «έχει το θάρρος να χρησιμοποιεί αυτές τις λέξεις που κάποιος κομπιάζουμε ή πρέπει να κάνουμε δώδεκα εισαγωγές για να τις χρησιμοποιήσουμε», όπως παρατηρεί ο Κώστας Γαβρόγλου σε μία συζήτηση για την έννοια της «επιστημονικότητας»¹.

Βεβαίως, έχει ιδιαίτερη σημασία να υπογραμμίσουμε τις αποστάσεις που κρατάει ο συγγραφέας από την Κοινωνιοβιολογία, οι οπαδοί της οποίας υποστηρίζουν ότι τα περισσότερα (αν όχι όλα) τα κοινωνικά χαρακτηριστικά εδράζονται σε κληρονομικές ιδιότητες, τις οποίες «ανέγραψε» η φυσική επιλογή στους ανθρώπινους πληθυσμούς. (Πρόκειται για προσέγγιση που καθιέρωσε ο Ε.Ο. Wilson το 1975 με το βιβλίο του *Sociobiology, the new synthesis*, Harvard, Belknap Press και η οποία πολύ σύντομα κατέληξε συνώνυμο της ρατσιστικής ιδεολογίας). Εξάλλου, καθώς μελετάει στο έκτο δοκίμιο τη γενετική ιστορία των Ελλήνων, σπεύδει εξ υπαρχής να διευκρινήσει την πεποίθηση που μοιράζεται με πολλούς γενετιστές, σύμφωνα με την οποία «τα πολιτισμικά και τα πνευματικά επιτεύγματα ενός λαού, σε σύγκριση με εκείνα άλλων λαών, δεν πρέπει να αποδίδονται στις διαφορές της κληρονομικής τους ιδιοσυστασίας, δηλαδή σε γενετικές διαφορές, αλλά είναι αποτέλεσμα τόσο της προηγηθείσης πολιτισμικής παραδόσεως, όσο και των επικρατουσών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, ή και άλλων παραγόντων, με άλλα λόγια είναι προϊόντα που δεν οφείλονται στη βιολογική ιδιοσυστασία του λαού» (σ. 124). Ο Κώστας Κριμπάς γνωρίζει πολύ καλά τους κινδύνους ρατσιστικών σημασιοδοτήσεων που δεν απουσιάζουν (και) από το εσωτερικό της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, όπως δεν κρύβει την ευαισθητοποίησή του για το ανατολικό τείχος που ορθώνεται παραδοσιακά ανάμεσα στις θετικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Ακριβώς δε για τους λόγους αυτούς επιχειρεί μία ομολογουμένως σύνθετη προσέγγιση της σχέσης εγγενούς και επίκτητου, η οποία αντιμάχεται με συνέπεια κάθε βάρβαρη υπεραπλούστευση που εφορμάται από λογίων-λογίων ιδεολογικές προκαταλήψεις και παραμυθίες.

Η αναγκαιότητα και το γόνιμο τέτοιου είδους παρεμβάσεων δεν χρήζουν ιδιαίτερης επιχειρηματολογίας. Ενώ, όμως, η σχετική ευρωπαϊκή βιβλιογραφία κάθε άλλο παρά είναι αμελητέα, δεν συμβαίνει το ίδιο και στον τόπο μας. Και στο σημείο

αυτό εστιάζεται η δεύτερη ομάδα των ερευνητικών ενδιαφερόντων του συγγραφέα: πρόκειται για τη συγκρότηση εγχώριου επιστημονικού είναι και γίνεσθαι και μάλιστα στην ιστορική του προοπτική.

Το τέταρτο και πέμπτο δοκίμιο αφορούν στην πρόσληψη και απήχηση του Δαρβινισμού και των εξελικτικών ιδεών στην Ελλάδα του δέκατου ένατου αιώνα. Η αλληλογραφία του εξελληνισμένου Theodor von Heldreich με τον Δαρβίνο στα 1877 παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς μαρτυρεί το είδος της επαφής της εγχώριας επιστημονικής κοινότητας με το μέτωπο παραγωγής των επιστημονικών ιδεών. Ο συγγραφέας αποφεύγει συστηματικά τη χρήση του όρου «ελληνική επιστημονική κοινότητα» προφανώς για λόγους μεθοδολογικής συνέπειας, ενώ φαίνεται να αποδέχεται την ερμηνευτική καταλληλότητα του όρου «μετακένωση». Σπεύδει, όμως, να σημειώσει ότι «το περιεχόμενο της γνώσης δεν είναι εκείνο που καθορίζει κυρίως την επιτυχία του μηχανισμού μεταφοράς όσο η βούληση των μεταφορέων να κομίσουν πρώτοι κάτι νέο στον τόπο τους» (σημ. 29, σελ. 108).

Η παρατήρηση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, αν θελήσουμε να κατανοήσουμε γιατί οι δαρβινικές θεωρίες ήρθαν στην Ελλάδα με σημαντική καθυστέρηση, ενώ στα σχετικά κείμενα «δεν υπάρχει ίχνος πρωτότυπης σκέψης» (σελ. 102). Καθώς οι Έλληνες μεταφραστές της πρότυπης και πρωτότυπης επιστημονικής σκέψης σε πολλές περιπτώσεις «προσαρμόζουν το κείμενο στα δικά τους εθνικά ιδεολογήματα» (σελ. 118), η μεταφορά και αποδοχή της νέας επιστημονικής γνώσης στον τόπο μας δεν αποτελεί τόσο μία «παθητική διαδικασία». Η διαδικασία της προσαρμογής, το κόψιμο δηλαδή και το ράψιμο της νέας γνώσης στα μέτρα και στους λειτουργικούς όρους του παραδοσιακού πολιτισμικού υποστρώματος, κάθε άλλο παρά συνιστά παθητική διαδικασία: διαμορφώνει ενεργητικά τάσεις, συνήθειες και ήθη που κληρονομούνται και με τη σειρά τους κληροδοτούν γνώσεις, ιδέες, μυθεύματα και ιδεολογίες. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι η αποδοχή της επιστημονικής γνώσης «δεν παρακολουθείται από την παραγωγή πρωτότυπης σκέψης και δεν επισημαίνονται νέα [επιστημονικά] προβλήματα» δεν συνεπάγεται ότι «δεν προκαλούνται νέες διεργασίες στον κόσμο των ιδεών», τουλάχιστον σε εθνικά περιορισμένο τοπίο. Έχουμε να κάνουμε με διεργασίες, που, αν και αδιαφορούν για αρετές όπως είναι η σαφήνεια της έκφρασης και η ορθολογική συνοχή και συνέπεια, δεν παύουν να συγκροτούν αδιάκοπα ένα κόσμο ιδεών, χωρίς τον οποίο καθίσταται αδύνατη η εγχώρια κοινωνική πράξη. Και ακριβώς στο

σημείο αυτό οφείλει να επικεντρώνει την προσοχή του ο ιστορικός του εγχώριου επιστημονικού φαινομένου. Στην Ελλάδα του δέκατου ένατου και εικοστού αιώνα η ιστορική διαδικασία της πρόσληψης και εσωτερίκευσης του επιστημονικού είναι και γίνεσθαι συντελείται με προσαρμοστικές κινήσεις, που επιβάλλει το εγχώριο παραδοσιακό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόστρωμα. Οφείλουμε, λοιπόν, να ερευνήσουμε αναλυτικά τις ιδιαίτερες συνθήκες, με τις οποίες το καινούργιο προσαρμόζεται στους λειτουργικούς όρους του παλιού, και από την άποψη αυτή ο Κώστας Κριμπάς μας δίνει μια σπάνια, αν όχι μοναδική, ευκαιρία να παρακολουθήσουμε το εγχώριο επιστημονικό φαινόμενο από τη σκοπιά των εξελικτικών ιδεών.

Με τη σύγχρονη, τέλος, κατάσταση των πανεπιστημιακών και ερευνητικών μας πραγμάτων ασχολούνται το έβδομο, όγδοο, ένατο, δέκατο και ενδέκατο δοκίμιο, ενώ το βιβλίο κλείνει με το «κλειδί» της μεταπολεμικής αστικοποίησης. Η καταγραφή και ανάλυση του σύγχρονου πανεπιστημιακού και ερευνητικού είναι και γίνεσθαι στη χώρα μας, σπάνια ξεπερνάει το επίπεδο της αφόρητης δημοσιογραφικής ελαφρότητας. Τα στοιχεία και οι σχολαστικές παρατηρήσεις του Κώστα Κριμπά είναι δυνατόν, όχι μόνο να βοηθήσουν τον (απόντα μέχρι στιγμής) κοινωνιολόγο των επιστημών, αλλά και να ερεθίσουν για συστηματικές ερευνητικές πρωτοβουλίες, που είναι αδύνατον να ευοδώσουν σε καθεστώς (έστω και γόνιμου) ερασιτεχνισμού. Καθώς «είναι δύσκολο να περιγραφεί η κατάσταση της ερευνητικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, πρώτα γιατί τα δημοσιευμένα στατιστικά στοιχεία είναι λιγοστά και αφορούν κυρίως ποσά που δαπανώνται για την έρευνα και αριθμό ερευνητών, και μετά γιατί δεν υπάρχουν αξιόλογες μελέτες πάνω στο θέμα» (σελ. 225), οι τρέχοντες εθισμοί υπονομεύουν την αυτογνωσία μας και αδρανοποιούν τα αντανakλαστικά μας. Από την άποψη αυτή, δύσκολα θα μπορούσε να σκεφθεί κανείς καλύτερο εξώφυλλο από την *evidence éternelle* του Rene Magritte.

1. Συζήτηση για την έννοια της «επιστημονικότητας», συντονιστής Α. Μεταξόπουλος, μετέχουν Κ. Γαβρόγλου, Κ. Κριμπάς, Δ. Μακρής, Π. Νικολακόπουλος, Σ. Παπαστάμου, *Θεωρία και Κοινωνία*, 4, Μάρτιος 1991, σελ. 252.